
Seria III: e-Publikacje Instytutu INiB, Uniwersytet Jagielloński. Red. Maria Kocójowa
Nr 2. E-WŁĄCZENIE CZY E-WYOBOWIĄZANIE? 2006

Helge Clausen^{*}
State and University Library
Dania

**ROLA BIBLIOTEK W INTEGRACJI SPOŁECZEŃSTWA
INFORMACYJNEGO: DANIA Z PERSPEKTYWY EUROPEJSKIEJ**
[INTEGRATION AND THE ROLE OF LIBRARIES IN THE INFORMATION SOCIETY:
THE DANISH CASE IN A EUROPEAN PERSPECTIVE]

Abstrakt: Przedstawiono ogólną sytuację w zakresie wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w Danii. Na tym tle dokonano analizy tych działań podejmowanych w bibliotekach, które mają na celu dotarcie do grup społecznych zagrożonych marginalizacją (osób dysponujących ograniczonymi środkami finansowymi, niepełnosprawnych i imigrantów). Wskazano ich konsekwencje dla edukacji z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa.

DANIA – e-WŁĄCZENIE – INTEGRACJA – BIBLIOTEKI

Abstract: The general situation regarding use of ITC in Denmark is outlined, creating a background for an analysis of the libraries' efforts to reach marginal groups of the population (e.g. those of limited means, handicapped people, and immigrants). Consequences for LIS education are proposed.

DENMARK – e-INCLUSION – INTEGRATION – LIBRARIES

*

* * *

Wstęp

Jednym z zagadnień najczęściej podejmowanych obecnie w Europie jest kwestia integracji. Dyskusje dotyczą nie tylko problemów imigrantów czy uchodźców, ale także mniejszości, które większość społeczeństwa danego kraju postrzega jako odmienne, oderwane od głównego nurtu życia społecznego, dziwne lub wręcz odpychające. Jednocześnie rządy podkreślają znaczenie zasady niewyłączania nikogo ze społeczeństwa. Wiele róż-

* Dr HELGE CLAUSEN, Dania, magister psychologii – University of Copenhagen (1973) i absolwent bibliotekoznawstwa – Royal School of Librarianship (1982). Doktorat w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej – Aarhus School of Business and the Royal School of Librarianship (1992). Doktorat w zakresie historii kościoła – Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie (2005). Członek Chartered Institute of Library and Information Professionals, London (od 1993). Bibliotekarz [research librarian] – State and University Library, Aarhus (1979–1993, 1994–1998). Profesor – Royal School of Librarianship (1993–1994). Badacz [Senior Research Fellow] – State and University Library (1998-). Autor m.in.: (2006). "... *The Written Word is the Most Patient Missionary ...*". *Catholic Literature and Catholic Public Libraries in Denmark from the Reformation to Vatican II, 1536–1962*; (2005). *Intellectual Property and the Internet: Whose Information is it after all?*. Email: hcl@statsbiblioteket.dk

nych instytucji jest zaangażowanych w działania wspierające realizację takiej polityki. W artykule zanalizowany będzie udział i rola bibliotek w tych działaniach (na przykładzie doświadczeń duńskich).

Sytuacja w Danii

Pod względem społecznym i ekonomicznym Dania jest dzisiaj państwem wyjątkowo jednolitym. Przeprowadzone ostatnio badania [Elm Larsen 2003, s.12, 37, dok. elektr.] wykazały, że dla 80% społeczeństwa duńskiego kwestie ekonomiczne i materialne nie stanowią bariery dla pełnego uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym, sytuację 12% można określić jako nienajlepszą, a tylko 8% jest relatywnie biedna. Nie jest zaskoczeniem, że do tej ostatniej grupy Duńczyków należą studenci, bezrobotni i rodzice samotnie wychowujący dzieci.

W Danii imigracja i różnorodność kulturowa są zjawiskami względnie nowymi. Między rokiem 1893 a pierwszą wojną światową do Danii przybyło około 20 tysięcy polskich robotników. W latach 70. ubiegłego wieku osiedlały się grupy robotników z Turcji i Jugosławii, a z kolei w latach 80. uciekinierzy z Azji i Bliskiego Wschodu. Dzisiaj około 6% populacji pochodzi spoza Europy (lub inaczej – spoza społeczności Zachodu). W porównaniu z wieloma innymi państwami europejskimi społeczeństwo duńskie nadal ma względnie jednolity charakter. Ogromna większość uchodźców i imigrantów nie miała jednak żadnych doświadczeń z nowoczesnymi technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi przed przybyciem do Danii, a podstawowe umiejętności w tym zakresie są niezbędne do uczestniczenia we wszelkiego rodzaju szkoleniach, podjęcia edukacji oraz do wykonywania większości zawodów. W konsekwencji, nabycie niezbędnej biegłości w tym zakresie jest ważnym i niezbędnym elementem integracji.

Garść dodatkowych danych pozwoli rzucić nieco więcej światła na sytuację Danii na tle Europy. W 2004 roku 69% duńskich gospodarstw domowych dysponowało dostępem do Internetu (w liczącej już 25 państw Unii Europejskiej tylko 43%). W październiku tego samego roku 58% podstawowych usług publicznych realizowanych w Danii było dostępnych online (w UE 40%) [Information Society Benchmarking Report 2005, dok. elektr.]. Szeroko rozpowszechniona jest bankowość internetowa, elektroniczny handel i elektroniczne formy komunikacji w sektorze prywatnym i publicznym. W coraz większym stopniu władze oczekują, że komunikacja z obywatelami dokonywać się będzie właśnie w postaci elektronicznej.

Duńskie inicjatywy wspierające e-włączenie

Zgodnie z *i2010* – wykładnią polityki Unii Europejskiej w odniesieniu do technologii informacyjnych i komunikacyjnych do roku 2010 – wszyscy obywatele powinni móc korzystać z narzędzi i aplikacji społeczeństwa informacyjnego, bez względu na ich funkcjonalne i umysłowe zdolności, stan zdrowia, wiek, płeć, dochód, status społeczno-ekonomiczny i miejsce zamieszkania [i2010, 2005, dok. elektr.].

W Danii poczyniono wiele wysiłków, by przeciwdziałać marginalizacji mniejszości, w tym imigrantów, uchodźców, bezrobotnych, niepełnosprawnych i chorych. Rząd coraz wyraźniej domaga się od bibliotek podejmowania inicjatyw mających na celu dotarcie do jak największej liczby grup tego typu. Od bibliotek publicznych, podobnie jak od innych instytucji publicznych i prywatnych (włączając kluby sportowe i różne stowarzy-

szenia), oczekuje się działań ułatwiających integrację imigrantów. Między rokiem 2002 a 2005 Danish National Library Authorities [Duński Krajowy Zarząd Bibliotek] we współpracy z The State and University Library [Biblioteka Państwowa i Uniwersytecka] skoncentrowały wysiłki na rozwijaniu usług bibliotecznych skierowanych właśnie do imigrantów i uchodźców. Według jednego z raportów [Madsen 2005, s. 5], projekt realizowany przez te dwie instytucje uczynił Danię jednym z wiodących krajów europejskich pod względem zaangażowania bibliotek w działania integracyjne.

W dalszej części omówionych będzie kilka przykładów bibliotecznych inicjatyw wspierających e-włączenie różnych grup społecznych.

Przypadek The State and University Library

The State and University Library jest główną biblioteką The University of Aarhus [Uniwersytetu Aarhus], które jest drugim pod względem wielkości miastem w Danii. Biblioteka posiada egzemplarz obowiązkowy i prowadzi narodowy zasób gazet oraz narodowe archiwum mediów (nagrania dźwiękowe, radiowe i telewizyjne). Została założona w 1902 roku i posiada obecnie w swoich zbiorach około 5 milionów woluminów. Katalog online zawiera około 2,4 miliona rekordów. Rocznie w różnych formach (bezpośrednie wypożyczenia, wypożyczenia międzybiblioteczne, kopiowanie zasobów w postaci cyfrowej) udostępnia ponad 2,5 miliona dokumentów. Zatrudnia około 230 pracowników. Biblioteczny serwis WWW [The State and University Library 2006, dok. elektr.] umożliwia dostęp do wszystkich usług oferowanych przez bibliotekę. Dostępna jest także skrócona wersja serwisu w języku angielskim. Co więcej, z myślą o osobach niedowidzących i niewidzących, biblioteczny serwis WWW może być „czytany na głos” przez odpowiednio wyposażone komputery. Niezbędne oprogramowanie można skopiować nieodpłatnie – od roku 2002 już ponad 45 tysięcy użytkowników pobrało ten program (zwany „dostęp dla wszystkich”) i zainstalowało na swoich komputerach osobistych. Zresztą może on być używany także do odczytywania na głos wszelkich innych stron WWW w języku duńskim.

W ciągu ostatnich lat główny budynek biblioteki był wielokrotnie modernizowany i unowocześniany. Obecnie duże monitory informują odwiedzających o dostępnych w bibliotece usługach i udogodnieniach w języku duńskim i angielskim. Znacznie poszerzono przestrzeń dostępną dla użytkowników. Zmiany widoczne są szczególnie w dwóch obszarach.

Prawie wszystkie stanowiska w czytelni i w pomieszczeniach informatorium zostały wyposażone w gniazdko umożliwiające gościom korzystanie z ich własnych komputerów (niezależnie od wielu stacjonarnych komputerów dostępnych w bibliotece i przeznaczonych do wyszukiwania informacji i zamawiania dokumentów)

Stółówka i przylegające do niej pomieszczenia dysponują bardzo dużą liczbą stołów, które są wykorzystywane zarówno przez bibliotekarzy, jak i użytkowników do spożywania posiłków. Niemniej, przez cały czas otwarcia biblioteki (od 9 rano do 6 wieczorem) pomieszczenia te wykorzystywane są przez studentów do dyskusowania interesujących ich tematów, przygotowywania się na zajęcia lub odpoczynku. W ten sposób w bibliotece powstała przestrzeń nowego typu – nowe środowisko studiowania. Na charakter życia społecznego w tym obszarze wpływa także bliskość czytelni gazet, gdzie każdy może za darmo przeczytać większość tytułów duńskich oraz wiele zagranicznych. Usługa ta jest szczególnie popularna wśród studentów zagranicznych.

Wprowadzone innowacje wydają się mieć duże znaczenie dla tych grup studentów, którzy nie mają możliwości (lub są one bardzo ograniczone) spotykania się i pracowania razem poza zajęciami. Dzisiaj wielu studen-

tów żyje samotnie, w izolacji. Starają się oni wykorzystać każdą możliwość socjalizacji. W bibliotece mogą korzystać także z dostępu do Internetu i to niekiedy w celu wyszukiwania informacji czy zamawiania dokumentów. Studenci sprawdzają pocztę, grają lub swobodnie serfują po Sieci, korzystają zarówno z własnych przenośnych laptopów, jak i stacjonarnych komputerów bibliotecznych. W ten sposób biblioteka wnosi swój wkład do procesu e-włączenia tych swoich użytkowników, którzy inaczej nie mogliby brać udziału w elektronicznej komunikacji (np. studenci z krajów Trzeciego Świata).

Inicjatywy zmierzające do integrowania i e-włączenia imigrantów i uchodźców

Od wielu lat biblioteki duńskie są postrzegane jako instytucje z oczywistych względów dysponujące potencjałem stymulowania procesów integracyjnych mniejszości etnicznych. Mają one swój istotny udział w sięgającym korzeniami połowy XIX wieku duńskim ruchu oświecenia ludowego, zapoczątkowanym przez luterańskiego pastora Grundtviga (1783–1872) i głoszone przez niego idee dotyczące edukacji i demokracji. Między innymi powstały wówczas tak zwane wyższe szkoły ludowe, które znacznie przyczyniły się do umożliwienia obywatelom uczestniczenia w życiu społeczeństwa demokratycznego. Tradycja ta w istotny sposób wpłynęła na rozwój społeczeństwa duńskiego, które po uchwaleniu pierwszej konstytucji w 1849 roku przeszło od rządów absolutnych do ustroju demokratycznego. Można zaryzykować twierdzenie, że duńskie biblioteki zawsze przyczyniały się do integracji duńskiego społeczeństwa. Sto lat temu, kiedy powstawały biblioteki publiczne, ich działalność była wyraźnie umotywowana czynnikami społecznymi i geograficznymi: miały zapewnić dostęp do niezbędnych informacji ludziom nie należącym do grup uprzywilejowanych oraz zintegrować prowincję kraju w ramach jednolitej kultury narodowej. Obecnie integracyjne wysiłki bibliotek publicznych skierowane są na różne grupy etniczne i językowe. Zasadniczo, cel pozostał ten sam, ale zmieniły się media i metody.

Biblioteki w Danii są tradycyjnie postrzegane jako ośrodki wolności kulturalnej. Ze względu na dużą liczbę użytkowników należących do mniejszości etnicznych, oferują dzisiaj różne usługi specjalnie projektowane właśnie dla tych grup społecznych. Niektóre podejmują się wybranych zadań związanych z doradztwem obywatelom czy uczeniem języka, inne funkcjonują wręcz jako swego rodzaju ośrodki edukacyjne i doradcze. Biblioteki same postrzegają siebie jako instytucje odpowiedzialne za budowanie mostów między kulturami lub otwieranie bram do społeczeństwa duńskiego. Dostarczają niezbędnych i bardzo cennych informacji o możliwościach edukacyjnych, duńskim systemie socjalnym i rynku pracy.

Przeprowadzone ostatnio badania pozwalają porównać skłonność do korzystania z duńskich bibliotek publicznych przez rdzennych Duńczyków i imigrantów.

Korzystanie z biblioteki	Duńczycy	Imigranci z krajów zachodnich	Imigranci z innych krajów
Co najmniej raz w miesiącu	28%	45%	49%
Kwartalnie	23%	16%	19%
Rzadko, nigdy	48%	37%	28%
Brak odpowiedzi	2%	1%	4%

Tabela 1. Korzystanie z duńskich bibliotek publicznych przez Duńczyków oraz imigrantów i ich potomków (pochodzących z krajów zachodnich i innych) [Bille Hansen 2005, s.380]. Liczby w kolumnach nie sumują się do 100% ze względu na stosowane zaokrąglenia w trakcie opracowywania danych.

Wyraźnie widać, że imigranci i ich potomkowie w znacznie większym stopniu korzystają z bibliotek publicznych niż rodowici Duńczycy. Jest oczywiste, że biblioteki publiczne pełnią zarówno funkcję bram do społeczeństwa duńskiego, jak i ogniwa łączącego imigrantów z ich krajem ojczystym. W rezultacie stają się odpowiednim miejscem rozpoczęcia działań integracyjnych, które zresztą zgodnie z polityką rządu duńskiego mają charakter priorytetowy.

Przypadek The Danish Central Library for Immigrant Literature [Duńskiej Centralnej Biblioteki Literatury Imigracyjnej]

The Danish Central Library for Immigrant Literature (DCLIL) funkcjonuje w powiązaniu z The State and University Library. Związek doskonale widać w polityce informacyjnej realizowanej przez tę drugą z wymienionych. Dwa z pięciu punktów opisujących tę politykę dotyczą właśnie usług dla imigrantów i uchodźców. Zakładają one zapewnienie łatwego dostępu do drukowanych i niedrukowanych (głównie elektronicznych) zasobów. Informacje na temat działalności DCLIL są dostępne w jej serwisie WWW w 16 językach obcych*.

Celem DCLIL jest wspieranie usług oferowanych przez duńskie biblioteki publiczne dla mniejszości etnicznych i językowych. Wsparcie to oznacza:

- gromadzenie książek i innych mediów przeznaczonych do udostępniania w lokalnych bibliotekach publicznych,
- promowanie usług bibliotek publicznych skierowanych do mniejszości etnicznych i językowych w skali kraju,
- doradztwo i informacja w zakresie prowadzenia wielojęzycznych usług bibliotecznych: gromadzenia, katalogowania, selekcji gazet i czasopism, itp.,
- wspólne programy gromadzenia i katalogowania dla wszystkich bibliotek.

W Danii panuje powszechna zgoda co do tego, że biblioteki publiczne powinny służyć mniejszościom etnicznym i językowym, oferując specjalistyczne usługi zarówno dla dorosłych, jak i dla dzieci. Zasoby w ojczystych językach mniejszości mają wspomagać utrzymanie łączności z kulturą kraju pochodzenia. Imigranci i uchodźcy mieszkają na obszarze całej Danii, zatem odpowiedzialność za realizację wielojęzycznych usług bibliotecznych nie może w całości spoczywać na barkach poszczególnych lokalnych bibliotek. DCLIL nie jest wprawdzie otwarta dla publiczności (nie służy bezpośrednio użytkownikom), ale funkcjonuje właśnie jako krajowe centrum zasobów służące wszystkim bibliotekom publicznym.

Obecnie na zbiory tej biblioteki składa się prawie 130 tysięcy jednostek w około 50 różnych językach. Do najliczniej reprezentowanych należą: arabski (21%), turecki (15,6%), perski (11,1%), serbo-chorwacko-bośniacki [autor traktuje te trzy języki jako jeden – przyp. tłum.] (10,6%), urdu (9,5%), tamilski (6%), wietnamski (5,6%). Większość zgromadzonych zasobów stanowią książki, choć biblioteka dysponuje także okazałymi kolekcjami CD-ROMów, kaset, książek dźwiękowych i nagrań wideo.

* albańskim, bośniackim/chorwackim/serbskim [autor traktuje te trzy języki jako jeden – przyp. tłum.], angielskim, kurdyjskim-kurmandżi, kurdyjskim-sorani, polskim, somalijskim, tureckim, wietnamskim, chińskim, rosyjskim, tamilskim, tajskim, arabskim, perskim i urdu

	Książki	Muzyka (CD, taśmy)	Książki dźwię- kowe	Nagrania wideo	CD-ROMy	Razem	%
Dorośli	66,220	17,147	1,068	2,947	32	87,414	68.8
Dzieci	36,489	1,251	1,209	586	67	39,602	31.2
Razem	102,709	18,398	2,277	3,533	99	127,106	100.0

Tabela 2. Zasoby The Danish Central Library for Immigrant Literature, 2005 [DCLIL 2006, dok. elektr.]

Zbiory obejmują literaturę współczesną i klasykę poszczególnych narodów oraz pozycje odzwierciedlające dzisiejsze trendy w ich życiu społecznym i kulturalnym. Szczególny nacisk kładzie się na gromadzenie zasobów przeznaczonych dla dzieci. Mają one służyć stymulowaniu rozwoju ich umiejętności językowych i rozwijaniu wiedzy na temat kultury kraju pochodzenia. Kryteria selekcji są dokładnie takie same jak te stosowane we wszystkich bibliotekach publicznych: jakość, wszechstronność i aktualność. Podstawowe znaczenie ma taki dobór materiałów, by odzwierciedlały różne poglądy religijne, moralne i polityczne, by żaden punkt widzenia nie zdominował zbiorów. W doborze udział biorą specjaliści (lingwiści), a zbiory DCLIL są katalogowane w ramach duńskiego narodowego katalogu centralnego. Zamówienia na poszczególne pozycje można składać w bibliotekach publicznych lub bezpośrednio przez Internet. W tym drugim przypadku zamówione pozycje wysyłane są do tej biblioteki publicznej, którą wskazał sam zamawiający. Poza tym, wiele bibliotek publicznych posiada własne kolekcje literatury w językach obcych. Szczególnie dużymi zbiorami tego typu dysponują biblioteki w rejonach zurbanizowanych, gdzie przebywa więcej imigrantów i uchodźców. Na przykład biblioteki publiczne w Kopenhadze udostępniają literaturę piękną w 31 obcych językach i prenumerują ponad 40 zagranicznych gazet z 20 różnych krajów.

Dodatkowo, oprócz tych bardziej lub mniej tradycyjnych (choć wyspecjalizowanych) usług, DCLIL oferuje także:

- internetowe forum („Kitab forum”) dyskusyjne na temat wszelkich zagadnień związanych z usługami bibliotecznymi dla mniejszości etnicznych w krajach nordyckich. Jego uczestnicy zachęceni są do dzielenia się nowymi informacjami, doświadczeniami i do zadawania pytań. Udział w dyskusjach może brać każdy zainteresowany,
- FINFO: serwis WWW umożliwiający różnorodnym grupom zamieszkującym Danię dostęp do informacji. Oferowane w 13 językach zasoby dotyczą przede wszystkim zagadnień związanych z edukacją, bezpieczeństwem socjalnym, zatrudnieniem, kulturą, życiem społecznym i działalnością różnych organizacji [www.finfo.dk],
- portal internetowy dla młodych, dobrze zintegrowanych kobiet, wywodzących się z mniejszości etnicznych, które dysponując szerokimi kontaktami zarówno wśród rdzennych Duńczyków, jak i w środowiskach mniejszości etnicznych, mogą pośredniczyć w przekazywaniu wartości uznanych w społeczeństwie duńskim do tych środowisk. Udostępniane informacje dotyczą edukacji, pracy, małżeństwa i szerzej życia kobiet w Danii. Istnieje też możliwość zadawania pytań drogą elektroniczną [www.kvinde.finfo.dk],
- konfigurowanie komputerów dla alfabetów nielacińskich, na przykład arabskiego, tamilskiego lub urdu oraz pomoc telefoniczną w tym względzie dla bibliotek publicznych i indywidualnych użytkowników,

- portal nordycki o gazetach i czasopismach – narzędzie online służące selekcji materiałów, przeznaczone dla bibliotekarzy w Danii, Norwegii, Szwecji i Finlandii. Serwis zawiera aktualne informacje na temat gazet i czasopism odpowiednich dla imigrantów i uchodźców,
- usługi konsultantów etnicznych. Od wielu lat bibliotekarze dysponujący specjalistyczną wiedzą i doświadczeniem w pracy z mniejszościami etnicznymi doradzają innym bibliotekarzom zainteresowanym wdrożeniem nowych usług, takich jak: dokształcanie dzieci w wieku szkolnym i studentów, kursy obsługi komputerów osobistych, pośrednictwo pracy, rozwijanie umiejętności językowych lub radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi.

W wyniku przeprowadzonych niedawno przez Danish National Library Authority badań nad rozwojem bibliotek duńskich [Fra information til viden, 2006, s.22, dok.elekt.] sformułowano cele i zarekomendowano konkretne działania odnoszące się do „Kontynuowania i wzmożenia wysiłków integracyjnych”:

„Celem jest zagwarantowanie długoterminowych działań bibliotek na polu integracji oraz konsolidacja tych wysiłków przeprowadzona w taki sposób, by stały się częścią podstawowych usług bibliotecznych (w zależności od charakteru i potrzeb lokalnych społeczności)”.

W szczególności należy:

- wspierać wysiłki bibliotek poprzez współpracę z Ministerstwem Integracji,
- przygotować długoterminową (na 5–10 lat) strategię rozwoju sektora bibliotecznego, uwzględniając rolę bibliotek w działaniach integracyjnych podejmowanych przez lokalne władze,
- prowadzić dokumentację efektów działalności integracyjnej podejmowanej przez biblioteki.

We wszelkich tego typu działaniach biblioteki odgrywają kluczową rolę. Zgodnie z nowymi zwyczajami panującymi w Danii, osoby zatrudnione i opłacane z pieniędzy publicznych powinny zachowywać w pracy maksymalną neutralność i obiektywizm. Zasada ta dotyczy między innymi lekarzy, pielęgniarek, nauczycieli i bibliotekarzy. Od takich osób oczekuje się, że w kontaktach z odmiennymi czy wręcz egzotycznymi opiniami, zwyczajami i sposobami życia (na przykład z patriarchalnym modelem rodziny) nie będą ani przyjmować postawy moralizatorskiej ani stosować cenzury. Dążenie do bezstronności musi znaleźć wyraz także w polityce gromadzenia zasobów prowadzonej przez biblioteki.

Inicjatywy mające na celu wspieranie osób niepełnosprawnych

Niewidomi i niedowidzący są wymieniani jako jedna z grup docelowych programu *i2010*. Jest oczywiste, że korzystanie przez tego typu osoby z systemów opartych na technologii informacyjnej i komunikacyjnej uzależnione jest od możliwości uzyskania specjalistycznej pomocy. W Danii, podobnie zresztą jak w wielu innych krajach, istnieje długa tradycja organizowania wsparcia dla tych osób.

Przypadek Danish National Library for the Blind (DNLB) [Duńska Narodowa Biblioteka dla Niewidomych]

Misją Danish National Library for the Blind jest dążenie do pełnego włączenia osób niewidzących i niedowidzących oraz upośledzonych w jakikolwiek inny sposób uniemożliwiający czytanie standardowych drukowanych materiałów (np. dyslektyków) do społeczeństwa informacyjnego [DNLB 2006, dok. elekt.].

Zgodnie z duńską ustawą o bibliotekach z 2000 roku DNLB ma także funkcjonować jako krajowa centrala zdobywająca dla bibliotek publicznych materiały (duńskie i zagraniczne) specjalnie zaprojektowane i przygotowane dla tego typu użytkowników a biblioteki publiczne zobligowane są do ich wypożyczenia. Ponadto DNLB ma pełnić funkcję doradczą dla całego krajowego systemu bibliotecznego w zakresie realizacji usług dla tej grupy użytkowników.

DNLB, aby osiągnąć tak określone cele, wypożycza różnego rodzaju zasoby:

- wszelkiego rodzaju książki dźwiękowe w pełnych wersjach, czytane przez zawodowych lektorów – obecnie dostępnych jest ponad 12 tysięcy tego typu książek,
- książki pisane brajlem – DNLB przekłada różne materiały drukowane (w tym także zapis nutowy) na alfabet brajlowski. Aktualnie posiada w swoich zbiorach ponad 4,5 tysiąca takich książek i ponad 6 tysięcy wydawnictw nutowych zapisanych brajlem,
- książki elektroniczne – DNLB wytwarza książki elektroniczne w formacie HTML lub w postaci plików ASCII. Pliki te mogą być używane na kilka różnych sposobów: drukowane na drukarkach brajlowskich, odczytywane na głos przez specjalistyczne oprogramowanie (syntezator mowy) zainstalowane na komputerach użytkowników, czytane przez specjalistyczne urządzenia elektroniczne (linijki i monitory brajlowskie), konwertowane i wyświetlane w bardzo dużym powiększeniu. DNLB oferuje obecnie około 1 tysiąca różnych książek w tej postaci oraz około 100 różnych gazet i magazynów.

Oprócz pozyskiwania i wytwarzania specjalistycznych materiałów przeznaczonych do wypożyczenia DNLB oferuje także wyspecjalizowane usługi (w tym niektóre odpłatnie):

- usługi biznesowe – użytkownicy mogą zlecać konwersję swoich materiałów biznesowych do postaci książek dźwiękowych, brajlowskich lub elektronicznych,
- usługi dla osób niewidzących i niesłyszących – użytkownicy mogą zlecać konwersję wszelkiego rodzaju materiałów (np. pisanych ręcznie listów, artykułów z gazet, przepisów kulinarnych) do postaci elektronicznej, tekstu brajlowskiego lub mocno powiększonego druku,
- usługi dla bibliotek publicznych – jak wspomniano wcześniej DNLB ma konkretne zobowiązania w stosunku do bibliotek publicznych – pełni funkcję centrum zasobów i doradztwa,
- usługi internetowe – użytkownicy, którzy nie mają dostępu do Internetu, są odcięci od informacji publicznej udostępnianej przez władze lokalne, regionalne i krajowe. DNLB podejmuje się wyszukiwania informacji publicznej dla tego typu użytkowników.

DNLB angażuje się także w działania zmierzające do uczynienia zasobów WWW bardziej dostępnymi dla osób w różny sposób upośledzonych. Nadal jeszcze większość twórców elektronicznych usług informacyjnych zakłada, że osoby z uszkodzonym wzrokiem nie korzystają z Internetu. Tymczasem jest to założenie całkowicie błędne. Być może taki punkt widzenia dostawców usług internetowych wynika z przekonania, że osoby niewidzące lub niedowidzące stanowią jedynie niewiele znaczącą grupę wśród potencjalnych klientów? Internet stwarza jednak coraz więcej możliwości pozyskiwania informacji i DNLB stara się przyczynić do zmiany tego przekonania, doradzając projektantom i osobom zarządzającym serwisami WWW na temat zasad dostępności zasobów cyfrowych. Regularnie organizowane są kursy poświęcone projektowaniu stron WWW dla niewidomych, niedowidzących oraz mających inne problemy z czytaniem. Kursy takie nie koncentrują się bynajmniej na two-

rzeniu nudnych, wyłącznie tekstowych wersji stron WWW. Istnieje wiele innych możliwości, pod warunkiem, że kwestia dostępności zasobów będzie brana pod uwagę od samego początku projektowania serwisów WWW. DNLB oferuje także analizę istniejących zasobów WWW pod kątem przyczyn występowania problemów z dostępem do ich zasobów. Wprowadzono nawet specjalną skalę określającą poziom dostępności zasobów danego serwisu – znaczki w postaci rysunków psów-przewodników (od 0 do 5).

W roku 2000 DNLB rozpoczęła proces całkowitego przejścia z technologii analogowej na cyfrową (formaty DAISY lub NISO). Około 120 tysięcy godzin analogowych nagrań dźwiękowych zostało przekształconych do postaci cyfrowej w ramach struktur umożliwiających łatwą nawigację. W ciągu ostatnich kilku lat DNLB udało się stworzyć w pełni profesjonalne „środowisko konwersji”, na które składa się zarówno znaczna wiedza i umiejętności ludzi, jak i właściwy sprzęt techniczny. Odpowiednie rozwiązania są proponowane tym użytkownikom i klientom, którzy mają pewne umiejętności w zakresie posługiwania się technologiami informacyjnymi, ale potrzebują pomocy w zakresie budowania całego „środowiska konwersji”. Oznacza to instalowanie właściwego sprzętu w obiektach klienta i szkolenie personelu.

Konsekwencje dla edukacji z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa

Nie ma wątpliwości, że wszystkie inicjatywy wspierające proces e-włączenia podejmowane w bibliotekach będą przyczyniać się do formułowania nowych wymagań w odniesieniu do szkolenia i kształcenia ustawicznego bibliotekarzy. Obecnie już praktycznie wszyscy bibliotekarze dysponują odpowiednimi kwalifikacjami z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych, a jest to wprawdzie warunek niezbędny, ale nie jedyny, by dotrzeć do tych wszystkich grup, którym w społeczeństwie informacyjnym grozi marginalizacja. W jednym z opublikowanych ostatnio raportów na temat edukacji w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w Europie stwierdzono, że obecnie realizowane programy nauczania nie odzwierciedlają potrzeb kształcenia umiejętności pracy w środowisku wielokulturowym [Kajberg and Lørring 2005, pp.155, 234–235]. Jeśli oferowane są jakieś specjalistyczne kursy z tego zakresu, to mają charakter opcjonalny. Stwierdzono, że aby sprostać obecnym wyzwaniom, niezbędne są trzy poziomy kompetencji. Inaczej mówiąc, bibliotekarz powinien być w stanie:

- rozumieć i promować rolę bibliotek w środowiskach wielokulturowych w celu identyfikowania społecznych, językowych i kulturowych przeszkód utrudniających mniejszościom korzystanie z bibliotek,
- rozwijać znajomość metod i podejść właściwych dla działań w środowisku wielokulturowym i międzykulturowym. Unikać etnocentryzmu i komunikować się z różnymi użytkownikami w oparciu o zrozumienie ich kulturowych korzeni,
- projektować i realizować usługi służące realizacji celu biblioteki. Usługi te mogą bazować na wykorzystaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych w ogóle, a w szczególności na elektronicznej komunikacji z biblioteką i na wykorzystaniu jej elektronicznych zasobów.

Rekomendacje te dotyczą oczywiście włączenia mniejszości kulturowych. Sytuacja innych mniejszości zagrożonych e-wylączeniem (niewidzących i niedowidzących, ludzi starych i chorych) jest jednak bardzo podobna. Wiele usług bibliotecznych projektowanych specjalnie dla ich potrzeb jest realizowanych już od lat, jednak

ośrodki kształcące bibliotekarzy jedynie sporadycznie włączają tego typu zagadnienia do programów nauczania i najmiej nie należą one do grupy podstawowych przedmiotów kierunkowych.

Wniosek

Dzisiaj kluczową kwestią jest decyzja jednostki, w jakim stopniu i czy w ogóle chce uczestniczyć w społeczeństwie informacyjnym. Sama chęć jednak nie wystarczy – może okazać się, że aby zostać „e-włączonym”, jednostka musi zdobyć pewne umiejętności. Odpowiednio przygotowani bibliotekarze mogą pełnić kluczową rolę w tym obszarze integracji.

Wykorzystane źródła i opracowania

- Bille Hansen, T. et al. (2005). Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004 [The Danes' cultural and leisure time activities 2004]. Copenhagen, AKF, 2005, 437 pp. ISBN 87-7509-789-3.
- DCLIL [doc. electr.] (2006). The Danish Central Library for Immigrant Literature. <http://www.indvandrerbiblioteket.dk/> [odczyt: 15.02.2006].
- DNLB [doc. electr.] (2006). The Danish National Library for the Blind. <http://www.dbb.dk/> [odczyt: 15.02.2006].
- Elm Larsen, J. [doc. electr.] (2003). Social Inclusion and Exclusion in Denmark 1971 to 2000. <http://www.spre1.spre.unsw.edu.au/asp2003/abstract.asp?PaperID=62> [odczyt: 05.01.2006].
- Fra information til viden [doc. electr.] (2006). Fra information til viden – Biblioteksstyrelsens oplæg for dansk biblioteksudvikling [From information to knowledge – proposal of the Danish National Library Authority on Danish library development]. <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={9CE7DF57-5351-4B81-991C-2B8A5BE6E628}> [odczyt: 14.02.2006].
- i2010 [doc. electr.] (2005). i2010 – A European Information Society for growth and employment. http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm [odczyt: 06.01.2006].
- Information Society Benchmarking Report [doc. electr.] (2005). Information Society Benchmarking Report. http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/docs/benchmarking/051222%20Final%20Benchmarking%20Report.pdf [odczyt: 05.01.2006].
- Kajberg, L. and L. Lørring. eds. (2005). European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education. Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science, 2005, 241 pp.
- Madsen, M.C. ed. (2005). Det globale i det lokale. Integration og biblioteker [The global in the local – integration and libraries]. Copenhagen, The Danish National Library Authority, 2005, 60 pp.
- Also available at <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={74CCAECF-0080-4C58-8AF4-1523FEA0C06B}> [odczyt: 14.02.2006].
- The State and University Library [doc. electr.] (2006). The State and University Library. <http://www.statsbiblioteket.dk/> [odczyt: 15.02.2006].